

USPOREDBA TRADICIONALNE I SUVREMENE KULTURE STANOVANJA U JEDNOOBITELJSKOM BORAVIŠTU NA OSNOVI ODNOSA KUĆA — VRT

BRANKA ANIČIĆ

Agronomski fakultet
Zavod za krajobraznu arhitekturu
10000 Zagreb, Svetošimunska 25

UDK 398:342

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Prihvaćeno: 01. 12. 2003.

Promjene načina privređivanja i stanovanja sve se više očituju u samom odnosu između kuće i njezina fizičkog okoliša kako u gradovima tako i na selu. Neka etnografska istraživanja to i potvrđuju. Izgradnja novih kuća u selima gotovo da nema nikakve veze sa starim načinom izgradnje jer se uzimaju tipizirani oblici kuća karakteristični za našu prigradsku izgradnju (Alaupović-Gjeldum 1993). Seoska kuća, slično kao i gradska jednoobiteljska kuća, okarakterizirana je naglašenim strukturnim i socijalnim otuđenjem od neposrednog okoliša. Ove promjene uvjetuju postupno nestajanje tradicionalne seoske jednoobiteljske kuće, čime se gubi prepoznatljivost, identitet i raznolikost ruralnih naselja.

UVOD

Nova društvena i socijalna zbivanja uz porast standarda utječu na aktualnost i zainteresiranost sve većeg broja ljudi da samoinicijativno grade samostojeću jednoobiteljsku kuću s vrtom. Ti su uvjeti uz masovnost stihijske izgradnje uzrokovali zamjetnu stagnaciju potencijalnih vrijednosti koje pruža vrt i to posebno njegove boravišne kvalitete.

Činjenicu da se u jednoobiteljskoj kući očekuje najviši stupanj boravišne kakvoće na osnovi jedinstva ove dvije cjeline potvrdio je u svojim istraživanjima D. Ogrin (Ogrin 1970,1986). Spoznaje o tome i kako se ona postiže pridobivene empirijskim istraživanjem kod nas, svakako bi bile koristan doprinos ne samo općem poznavanju te problematike, već i poboljšanju stambene kulture kako u gradskim tako i ruralnim sredinama .

Pregledom literature je utvrđeno da je na području Republike Hrvatske, kao i na području grada Zagreba, rađeno vrlo malo empirijskih istraživanja o fenomenu individualne stambene izgradnje. Osim socioloških istraživanja (Čaldarović 1975,1982) u kojima su istraživane globalne spoznaje s ciljem

pridobivanja smjernica koje bi mogle utjecati na opću politiku individualnog stanovanja, provedeno je i istraživanje na području grada Zagreba sa svrhom da se utvrdi tipična situacija jednoobiteljske stambene izgradnje i njezin odnos s vrtom, koje je kasnije prošireno u želji za spoznajama o boravišnoj kvaliteti vrta (Aničić 1991, 1996). Možda će bolje poznavanje i istraživanje fenomena povezanosti boravišnog prostora u kući i vrtu i bolje spoznaje šire javnosti o mogućim vrijednostima vrta, a posebno njegove boravišne kvalitete, doprinijeti razumijevanju nastale situacije.

Cilj ovog rada je, s jedne strane, ukazati na spoznaje o fizičkom sklopu kuće i njezina okoliša i to prije svega, strukturnog odnosa interijera i eksterijera, te usporedbom između tradicionalne i suvremene kulture stanovanja u jednoobiteljskoj kući utvrditi i razlike. S druge strane se želi uvidjeti prepoznavanje njegove refleksije u svijesti šire javnosti. To znači da boravišna kvaliteta jednoobiteljske samostojeće kuće dalekosežno ovisi o jedinstvenom i međusobno usklađenom strukturnom konceptu kuće i vrta.

Da bi se to postiglo, treba utvrditi i iznijeti prepoznatljive boravišne strukture u kući i u vrtu. Osim toga, treba dati prikaz općih spoznaja o vrijednostima vrta, te utjecaju kuće na vrt i njegove ovisnosti o samom tipu kuće. Nakon čega slijedi pregled strukturnih analiza individualnog boravišta u jednoobiteljskoj samostojećoj kući u tradicionalnoj i suvremenoj kulturi stanovanja. Taj bi pregled trebao pokazati raspon u organizaciji jednoobiteljske kuće i utvrditi razlike u strukturi u odnosu spram boravišne kvalitete vrtnoga prostora. Kako bi se provjerile vrijednosti nekih pretpostavki relevantnih za ovaj rad izvršiti i opisati analize javnoga mnijenja.

RADNE METODE I MATERIJALI ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja su kuća i njezin vrt i strukture koje određuju boravišnu kvalitetu u vanjskome prostoru. Kod kuća je analiziran boravišni prostor, tj. njegova organizacija, orijentacija, položaj i ravnina, kao i njegova strukturna povezanost s vrtom. Uz građu i građevne materijale, razmatrani su tlocrti različitih tipova kuća i njihov odraz na prostornu organizaciju i uređenje samoga vrta. Također su razmatrani proporcija, karakter kuća, kao i njezina vizualna izloženost.

U vrtu je pažnja usmjerena na analizu osnovnih strukturnih elemenata koji oblikovno determiniraju vrt: to su biljni materijal, voda, plohe, reljef, arhitektonski elementi, staze. Usporedo s time razmatrani su i njihovi oblici, jesu li prirodni/preoblikovani, organski/geometrijski, jednostavni/razvedeni.

Analiza je usmjerena i na njegove boravišno-ambijentalne komponente, kao što su oblik vrta, njegova složenost, uporaba, otvorenost i intimnost. Svi navedeni parametri su razmatrani na primjeru tradicijske seoske kuće i današnje "suvremene" jednoobiteljske samostojeće kuće. Podaci su razmatrani na osnovi relevantne literature, karata i arhivske građe. Za oba je razdoblja opisana analiza boravišnih struktura u kući i u vrtu, a njihova pojedinačna i iscrpna analiza, prikazana je pomoću standardnih tabličnih pregleda. Tablice 1 i 2 sadrže prikaz glavnih strukturnih i boravišnih elemenata kuće i vrta koji određuju boravak u vrtu i podijeljene su na tri dijela. U prvom dijelu tablica su iskazani osnovni strukturni elementi vrta u odnosu na njihov oblik i raščlanjenost, sa željom da se jasno prikaže svaki pojedinačni član i razvrstavanje tih članova kako bi se razumio jezik oblikovanja u stvaranju određenog vrta. U drugom dijelu su prikazani strukturni i relacijski odnos između kuće i vrta, s jasnim iskazom koliko i kako je kuća strukturno i boravišno povezana s vrtom.

Tabelarni pregled strukturnih i relacijskih značajki boravišta

Tablica 1: Seoska kuća

KUĆA	
Građa	drvo, ilovača, opeka, kamen
Visina	prizemna niska, ali i do jednog kata
Boravišni vrt	nema
Orijentacija boravišnih prostora u kući	u unutrašnjosti kuće
Povezanost s vrtom u istoj ravnini	da i ne, ovisno o tipu
Kuća u denivelaciji s vrtom	u pravilu, ne, ali može biti u odmaku od dvije do tri stube i do jednog kata
Boravišna povezanost prostora u kući s boravišnim prostorima u vrtu	ne postoji boravišna, ali postoji proizvodna povezanost
Kuća je otvorena prema ulici	da
U cijelosti zaklonjena od pogleda	ne
Proporcionalna	da
Reprezentativna	ne

Tablica 2: Kuća 20. stoljeća

Oblici osnovnih elemenata u vrtu	Osnovni elementi	Prirodni/preoblikovani	Organski/geometrijski	Osnovni/izvedeni	Glavni element
Osnovni strukturni elementi					
Biljni materijal	pojedinačno bilje, skupine	prirodno i oblikovano	organski i geometrijski		pojedinačna biljka
Voda	bazen, fontana	preoblikovana	geometrijski		bazen
Ploha	opločenje, tratina	preoblikovano, prirodna	geometrijsko, organsko		vodena ploha
Staze			geometrijske i rijetko organske		mozaik, sipina
Arhitektonski elementi	zid, otvori u zidu, betonske kade, vaze, pergole				

KUĆA	
Grada	opeka, kamen, beton, staklo, čelik
Visina	jedan do dva kata
Boravišni vrt	ne, ukrasni da; boravišni na terasi i krovnom vrtu
Orijentacija boravišnih prostora u kući	povišeno prizemlje, prvi ili drugi kat
Povezanost s vrtom u istoj ravnini	ne, u odmaku pola do cijelog kata
Kuća u denivelaciji s vrtom	da
Boravišna povezanost prostora u kući s boravišnim prostorima u vrtu	ne postoji, osim na krovnom vrtu
Kuća je otvorena prema ulici	da u potpunosti
U cijelosti zaklonjena od pogleda	ne, istaknuta je na vidnom mjestu
Proporcionalna	ne
Reprezentativna	da
VRT	
Oblik	geometrijski, pravokutnik
Jednostavan	ne, vrlo složen,
Kompleksan	da
Reprezentativan	da
Boravišni	ne
Otvoren	da
Zatvoren	ne

Ljudske potrebe, spoznaje, kao i boravišno doživljavanje prostora, prikupljeni su anketom. Anketnim ispitivanjem se željelo utvrditi glavne čimbenike koji djeluju na boravišne kvalitete u vrtu, kao i na različita gledišta o vrtu i o njegovim pojedinačnim komponentama i njegovoj boravišnoj vrijednosti. Pažnja je prvenstveno usmjerena na prepoznavanje i rangiranje važnosti, funkcionalnih i strukturnih elemenata koji utječu na boravišnu kakvoću vrta. Na par primjera pomoću foto-ankete, temeljene na percepcijskoj procjeni ispitanika, nastojalo se dobiti društvene performace o prostornoj vrijednosti na odabranim primjerima koje najvjernije odražavaju odnos prema kvaliteti boravka u vanjskome prostoru. Anketa je provedena individualnim anketiranjem na slučajnom uzorku od 150 ispitanika, na području grada Zagreba sredinom 1997. godine (Aničić 1999).

KUĆA I VRT — PROSTOR INDIVIDUALNOG BORAVAKA JEDNOOBITELJSKA KUĆA

Jednoobiteljska kuća najtraženiji je oblik stanovanja. To je kuća u kojoj živi samo jedna obitelj, najčešće po osobnu nahodnju i u skladu sa životnim navikama. Knežević jednoobiteljsku, jednoetažnu kuću smatra *najkomfortnijom za stanovanje, kao i druge stambene organizacije (dvo i više etažne kuće), kod kojih je osiguran direktan kontakt svake stambene jedinice s terenom* (Knežević 1987:46). Ivanšek je definira kao *primaran oblik stanovanja, utemeljen na društvenim i sociološkim načelima. To je kuća koja osigurava najviše anonimnosti i stanovanje pri zemlji. Osim toga ona omogućuje i projektantu i vlasniku relativno najveću osobnu slobodu* (Ivanšek 1988:27). Za Otta Kindta je jednobiljska kuća *jedan od najznačajnijih i najhumanijih oblika stambene gradnje* (Kindt 1961:54). Peterson tvrdi da *poželjnost i prihvaćanje individualnog stanovanja ovisi o devet varijabli: o zelenilu, otvorenom prostoru, vremenu gradnje, cijeni koštanja, sigurnosti, privatnosti, ljepoti, blizini prirodi i vizualnoj kvaliteti okoline* (Peterson 1967:173). Čaldarović obiteljsku kuću definira kao *otvoren sustav koji kao takav korespondira sa svojom okolinom, reagirajući na inpute, ali i koji sam postavlja zahtjeve spram okolnog sustava. Odnosno, obiteljska kuća dopušta visoku razinu korespondencije s okolicom, da dopušta raznolike oblike transformacije okolice u vremenu i prema potrebama npr., vrt - ukrasni, vrt - povrtnjak, vrt - rekreativni i sl.* (Čaldarović 1989:109).

Navedeni autori su kuću okarakterizirali kao vrijednost jer, osim stanovanja, sadrži i neke druge elemente koji je čine vrednijom i poželjnijom. Vrt je ta vrijednost koja u manjoj ili većoj mjeri okružuje kuću. Na ugodnost boravka i stanovanja u obiteljskoj kući, osim prednosti, neposredne povezanosti kuće s

vrtnom, utječe i lokacija (jer obično zaposjeda najatraktivnije prostore izvan grada), manja naseljenost, veća individualnost i znatno bolja kvaliteta gradnje.

KUĆNI VRT

Vrt oko kuće obično je definiran kao otvoreni prostor koji pripada kući. U tome smislu, on označuje nadomjestak prirode koji je potreban za čovjekov biološki i psihološki razvoj. Ako je vrt s kućom uravnotežen i povezan, te dobro osmišljen, tada on pruža raznolike mogućnosti unutar kojih se odvijaju različite djelatnosti. U današnje vrijeme u urbanim i industrijskim sredinama za njihove korisnike jedna od najvažnijih kvaliteta vrta upravo je mogućnost produžena dnevnog boravka na otvorenom.

Ivanšek vrt definira kao *površinu zemlje u razini kuće, koji može biti različite veličine, i u kojem se mogu odvijati različite funkcije: pristup i druge unutarnje komunikacije, boravišni prostor koji je proširenje unutrašnjeg boravišnog prostora, prezentacija i uzgoj ukrasnog bilja, gospodarsko dvorište, radno dvorište i sl. Oblikovanje i međusobni odnosi svih navedenih elemenata vrta ovisni su o okolini: o konfiguraciji tla, o osobitosti i o ukusu, o ekonomskoj mogućnosti vlasnika; o susjednoj gradnji i sl.* (Ivanšek 1988:84).

Eckbo pod pojmom planiranje obitavališta (*home planning*) nedjeljivo povezuje kuću i vrt u jednu cjelinu. Pri tome, po njemu, projekt kuće mora obuhvatiti i potpunu kontrolu nad unutrašnjim i vanjskim prostorom kako bi se ostvarilo što kvalitetniji okoliš za obiteljski život, individualan rad i relaksaciju. Po njemu je kuća *dvorac u kojem se pojedinac može odvojiti i odmoriti od utjecaja vanjskog svijeta*. Vrt definira kao *zbroj različitih elemenata: to su bilje, staze, voda, uzgojni vrt i slično, koji ne moraju biti fizički povezani, ali zato između njih treba postojati prostorna povezanost koja će se nazirati u tajnovitosti, umjetnosti, ili jednostavno, u ostvarenju, za vlasnika, osobitoga boravišnog prostora* (Eckbo 1956:43,54).

Stanovanje je svakodnevni boravišni okoliš u kojem pojedinac proživljava intimne i važne trenutke svojeg života. U vrtu to znači stanovanje na otvorenom (ili boravak pod vedrim nebom). To se može ostvariti u prvom redu ako je vrt izravno istom ravninom vezan sa stambenim prostorom u kući. Ta povezanost ujedno pobuđuje stanare na boravišnu uporabu vrta i njegovo kreativnije oblikovanje. Osim toga, ona omogućuje potpuno otvaranje kuće prema vrtu, izravan pogled i pristup širokim vratima na funkcionalan, vizualno zanimljiv i privlačan vrt.

Jedina prednost stanovanja u jednoobiteljskoj samostojećoj kući nad ostalim tipovima stambene izgradnje je mogućnost proširivanja boravka iz

zgrade u vanjski prostor, vrt, čime se bitno obogaćuje stanovanje. Ako ta mogućnost nije iskorištena, gubi se glavni kvalitativni potencijal za stanovanje i individualna kuća promašuje svoj društveni smisao. Ako individualna kuća ne omogućuje raznolikost, višeslojnost i bogatstvo oblika stanovanja, ne opravdava niti zemljište koje se za ovaj način gradnje neracionalno troši, niti razmjerno velike troškove za gradnju i održavanje ili posredne povećane društvene troškove (Ogrin 1983:43).

VRT — BORAVIŠNI PROSTOR

Boravišni prostor tvori skup fizičkih čimbenika što utječu na pojedinca koji boravi u njemu. To je dinamična tvorevina podložna djelovanju drugih ljudi, kulturi, tradiciji, klimi i sl. Specifičan je zbog osobitosti pojedinca i inventara elemenata koji se nalaze u njemu. Tvore ga različiti strukturni elementi, a najznačajniji su oni vezani za stanovanje. U literaturi (Morrow 1987:227; Crowe 1994:220; Hannebaum 1990:56) često se javlja pod sinonimom *soba na otvorenom ili vanjska soba* (open-air room; outdoor room). Njezin je položaj uz kuću, a katkada i podalje od nje. Sinonim *sobe* krije u sebi asocijaciju potpuno zatvorena (ograđenog), intimnog i popločanog prostora otvorenog prema nebu koji sadrži dodatne strukture za sjenu.

Neposredna otvorenost dnevnog boravka kuće, kao i njegovo popločeno proširenje u vrt zahtijevaju dodatne strukturne elemente vezane uz taj prostor. Hannebaum je rekao *da bi vanjski prostor djelovao kao soba na otvorenom, on mora biti ograđen, imati nadstrešnicu i pod* (Hannebaum 1990:52.). Tom je prostoru ponajprije potrebno osigurati dva oblika zaštite: u obliku ograde i sjene. Te će strukture ujedno i bolje definirati taj prostor. Zaštita od atmosferskih utjecaja osigurava: sjenu od vrućeg ljetnog sunca, osunčanost u vrijeme zimskih dana, štiti od kiše i snijega i zaklon je od prašine i drugih čestica u zraku. U tom je pogledu najefikasnija nadstrešnica, isto je tako zadovoljavajuća pergola, kao i dobro odabrano i postavljeno drvo. Ograda znači drugi oblik zaštite. Ona obično ima više funkcija i ovisi o nizu faktora. Ovisno o zaštiti, kao što su vizualna zaštita, zaštita od vjetra, buke i prašine, ona osigurava privatnost, intimnost i sigurnost potpunim zatvaranjem posjeda. U tome su manje ili više uspješni različiti umjetni (zidane ili drvene ograde) i prirodni (grmlje i živice) strukturni elementi.

S obzirom na to da je vanjski boravišni prostor najznačajniji i ukućanima najbliži dio vrta, on je opremljen i drugim elementima u kojima se očituje osobitost vlasnika. To su estetske strukture: cvjetnjak, skulptura, vodeni motivi i sl. Terasa je popločani prostor čiji uzorak mora biti efektan, pažljivo i proporcionalno odabran. Ako taj prostor zadovoljava sve boravišne kriterije, na terasi se nalazi oprema za sjedenje (stol i stolci), ležaljka, roštilj i slično (Horton 1988).

Njegova što jednostavnija geometrijska osnova prilagođena obliku kuće skladom pridonosi ugodni boravka u vanjskome prostoru. Gotovo ravan ili blagi pad od kuće prema vrtu, omogućit će izravan prijelaz iz kuće na terasu i u vrt. Opisane strukture kao i pogodne vizure dublje u vrt osiguravaju udoban prostor za sjedenje i boravak u njemu.

VRIJEDNOST VRTA

Pojam vrijednosti može se tumačiti na osnovi dobrobiti koja vrijedi onoliko koliko posredno ili neposredno koristi nekoj osobi, grupi ili društvu. S obzirom na to da je vrt oko kuće želja većine ljudi, on predstavlja vrijednost. Vrt je zapravo vrijednost jer omogućuje drukčiji, puniji, zanimljiviji i raznolikiji način života. On je kao i svaki boravišni prostor zapravo kompleksna vrijednost, složena od više strukturnih elemenata, zbog toga je privlačan svima neovisno o dobi, statusu i imovinskome stanju ljudi. Jedna od vrijednosti vrta je i u njegovoj prirodi koja omogućuje raznolika uređenja u skladu s osobnim željama.

BORAVIŠNA VRIJEDNOST

Pravilnim uređenjem vrt postaje važan dio boravišnog prostora koji dopunjuje stanovanje. U najvećoj je mjeri njegova boravišna vrijednost predodređena njegovom izravnom i neposrednom povezanošću s boravišnim prostorima u kući. Ta je vrijednost ujedno glavna i najznačajnija prednost stanovanja u obiteljskoj kući naspram stanovanja u bloku.

EKOLOŠKA VRIJEDNOST

Osim toga što svojim volumenom vrt pridonosi i povećava cjelokupan biološki potencijal grada, njegova prirodna građa za pojedinca ima psihološki i fizički značaj. U prirodnom se okolišu općenito svaki pojedinac znatno bolje osjeća, zbog boravka na zraku, njegova estetskog doživljaja, mira i spokojstva. Relf tvrdi da *biljni materijal ostvaruje, pozitivan učinak i ugodan fizički okoliš u kojem čovjek živi i radi* (Relf 1992:166). Za pojedinca on je dobro utočište od svakodnevnog gradskog života.

SOCIJALNA VRIJEDNOST

Ona uključuje zadovoljavanje socijalnih potreba. U vrtu se odvijaju društveni život i svakodnevni obiteljski život, ali isto tako on omogućava osamu i izolaciju pojedinca. Vrt je i onaj dio boravka u kojemu se mogu, u nekom pogledu još

povoljnije, odvijati socijalni kontakti neposredne okoline (sa susjedima). Dobro osmišljen i uređen vrt može zadovoljiti sve navedene potrebe.

PSIHOLOŠKA VRIJEDNOST

Intiman vrt osigurava fizičku, a time i psihičku izolaciju ljudi. Ujedno on pridonosi njihovu emocionalnom i tjelesnom oporavku, zdravlju i kondiciji. (Taylor 1990; Kaplan 1992; Ulrich 1986).

MOGUĆNOST ZA KREATIVNU DJELATNOST

Njegova je vrijednost u tome što daje stanovitu mogućnost da se oblikuje i uredi vrt po vlastitim idejama i ukusu. Tada on trajno i svake godine uzastopno postaje odraz čovjeka, njegovih potreba i preferencija.

ESTETSKA VRIJEDNOST

Estetska vrijednost omogućava zadovoljenje potreba u ugodaju ljepote, složenosti i šarolikosti okoline. Nastaje uređenjem, na osnovu odgovarajuće osnove i vremenskim promjenama.

GOSPODARSKA VRIJEDNOST

Vrtni prostor omogućuje sve tipove uzgoja voćnih i povrtlarskih, ukrasnih, ljekovitih i sl. kultura. Ova je vrijednost uvijek povezana s kreativnom i rekreativnom vrijednošću, a očituje se kroz raznolikost odabira raslinja i načina uzgoja, te redovitom njegom vrta.

REKREATIVNA VRIJEDNOST

Vrt pruža mogućnost rada, zadržavanja i uzgoja bilja. Kroz uzgoj bilja, njegu i održavanje vrta stječe se tjelesna kondicija. Ta je vrijednost neobično važna gradskom čovjeku koji većinu dana proboravi u zatvorenu prostor i u sjedećem položaju.

Opisane vrijednosti govore da vrt doživljavamo na više načina: kao boravišni prostor, kao sredstvo tjelesnih aktivnosti, za uzgoj itd. Na kraju treba reći da okućnica u gradu opravdava uporabu gradskog zemljišta samo njegovom boravišnom funkcijom. Sve su ostale funkcije manje značajne i nadomjestive.

SEOSKA KUĆA S VRTOM OSNOVA KUĆE

Seoska je kuća dio narodne graditeljske baštine na kojoj se prepoznaje raznolikost kulturnog i prirodnog naslijeđa. Po tipu i po građi ona uvelike izravno ovisi o regionalnoj, kulturnoj i zemljopisnoj pripadnosti. Vinšćak navodi: *Tragovi ljudskog postojanja i bivanja na određenom prostoru najbolje su vidljivi u načinu gradnje kuća, crkava i ostalih objekata. Taj način gradnje određen je izborom građevnog materijala koji ovisi o prirodnim resursima u određenom okruženju* (Vinšćak 1999:76). Seoska kuća se uvijek prilagođavala prirodi i sklappala skladan i harmoničan odnos s krajem u kojemu je nastala. *U gradnji kuća prije se koristio prirodni materijal, kuća se ukrašavala detaljima koje su izvodili seoski majstori.* (ibid:78). Kao odraz socijalnih odnosa na selu u cijelosti se prilagodila ruralnim potrebama seoskog stanovništva.

U prostornom smislu, u kontinentalnom području najrasprostranjeniji je tip dvoprostorne ili troprostorne kuće. Osnovni su građevni materijali drvo, ilovača i opeka. U središtu je kuće kuhinja s ognjištem i uz nju veća stambena soba u kojoj se živi i spava. Glavno i ulazno pročelje kuće okrenuto je prema cesti ili postrance prema dvorištu. Seoska kuća ima samo jedan ulaz kroz koji se izravno pristupa u kuhinju (ognjište) i iz nje dalje u dvije postranične sobe. Pojedine kuće pri samom ulazu u kuću imaju manji trijem ili *ganak*, čija je funkcija odvojiti sobe od ognjišta. Bez obzira na geografsku, kulturnu i prirodnu pripadnost, većinom su to su niske prizemne kuće kojih je ravnina boravka proistekla iz gospodarske i poljodjelske osnove (Freudenreich 1972; Živković 1993). Seoska kuća je na taj način zapravo zasebna cjelina koja je sa svojim okolišem uspostavila svojevrstan odnos utemeljen na produkcijskom odnosu, najviše zbog toga što njezin vanjski prostor uglavnom služi gospodarskoj namjeni.

I u narodnome graditeljstvu sredozemnog područja, kao i u unutrašnjosti, sve se temelji na konstrukcijskim i funkcionalnim građevinskim elementima. Ovdje su jednako rasprostranjene prizemne kuće, kao i kuće do jednog ili dva kata. Prizemne kuće u svojem sklopu imaju zajedničko ili odvojeno ognjište, te jednu ili više prostorija za spavanje, konobu, prostorije za stoku, te druge gospodarske objekte koje uokviruju manje dvorište. Kuće na kat su nastale ovisno o nagibu terena ili su pak rezultat ekonomske moći njihova vlasnika. Kod njih se u prizemlju nalazi stoka ili konoba, dok su ognjište i prostori boravka uzdignuti na katu.

Različito od unutrašnjosti, mediteransko podneblje s toplom i blagom klimom omogućava život i rad na otvorenom u tijeku cijele godine. To je osnovni razlog, prema arhitektu Zdravku Živkoviću, zbog kojeg tradicijska

Slika 1. Seoska kuća logikom proizvodnih funkcija često ostaje u razini tla pa se stoga uz nju često javljaju kvalitetni elementi vanjskog boravka.

Slika 2: Vrt seoske kuće je manji ograden povrtnjak u blizini kuće.

kuća u Dalmaciji nema kompaktnu unutrašnju organizaciju kao što je ima kuća unutrašnjosti i zbog čega je prostorni razmještaj kuće proširen i upotpunjen vanjskim sadržajima (Živković 1992:10).

OSNOVA VRTA

Okoliš kontinentalne seoske kuće utilitarne je prirode, u njemu prevladavaju gospodarske funkcije. Tu su, zbog toga, strukture koje su neposredno vezane uz te funkcije, kao primjerice štale, peradarnik, sušare, sjenik i sl. U tom su okruženju i povrtnjak, voćnjak, pašnjak i oranice, koje se neposredno uklapaju u prirodni krajolik, a često graniče i sa šumom. Svaka od ovih kultura s kućom manje-više na zanimljiv način vizualno obogaćuje taj prostor. Tu ne postoji neka određena prostorna organizacija jer je cijela životna aktivnost seljaka prilagođena prirodi, ali se naziru neke praktične prostorne podjele. Tako je povrtnjak uvijek s prednje strane uza sam ulaz u kuću, voćnjak je smješten iza kuće ili u njezinu produžetku, prostor za blago je ograđen jednostavnom drvenom ogradom i sastavni je dio kuće ili se pak nalazi podalje u dvorištu. Cvijeće je više-manje obvezna pojava u predvrtu ili uz povrtnjak (uzgoj za rezanje), a bilje u loncima malokad je smješteno uz ulaz ili uza samo pročelje kuće.

Suprotno od toga, vrt mediteranske kuće je proizašao iz drukčijih prostornih i klimatskih uvjeta. *Okućnicu čine kućar, svinjac, kokošinjac, nužnik te prizemna kuhinja uz istočni dio zgrade, te obor s odrinom iznad kuće, a ispred glavnog pročelja je dvorište koje je zapravo prolazno...* (Alaupović-Gjeldum 1993:127). Semihumidna klima uvjetovala je smanjen udio vegetacije i povećala popločenu plohu. Vrt je zapravo manje dvorište ili predprostor kuće, u cijelosti popločan kamenim pločama i ograđen visokim kamenim suhozidom. U njemu se nalazi drvo (murve, kostele) ili *brajda* koja daje hlad. Ove strukture osiguravaju dobre prostorne uvjete za boravak i rad u vanjskome prostoru. Kod kuća na kat *sular* je glavni i prepoznatljiv oblikovni element kuće. Njegova je osnovna svrha vanjska vertikalna veza između dvorišta i kata. Osim povezivanja i dostupa u boravišni kat (*skalama*), pred vratima kata dobiva proširenje, terasu, s kamenom klupom za sjedenje i naslonom koji, usto, ima i funkciju ograde. Prateći element sulara jest loza (*odrina*) koja se proteže od prizemlja i na terasi ljeti čini ugodnu sjenu. Ispod terase obično je svod (*volat* ili *bolta*). Njegova je zadaća da štiti konobu od ljetnog sunca, a zimi je to pak osunčan i zaštićen vanjski prostor u kojem se usprkos najvećim burama nesmetano odvijaju različiti kućni poslovi (Živković 1992).

Mediteranski je vrt usprkos nedostatku izravne povezanosti unutrašnjeg i vanjskog boravišnog prostora, te njegove jednostavnosti i izostanka biljnog

materijala, ipak prostor u kojem se događaju cjelokupne stambene funkcije. Razlog je tome uspostava kontakta s vanjskim prostorom u funkciji svakodnevnog rada i privređivanja.

U Engleskoj se, uz prizemnu seosku kuću — *cottage*, razvio *cottage garden*. To je vrt manjih dimenzija pravokutnog ili kvadratnog oblika. Hurrellin (1985:24) ga opisuje kao *tradicionalan vrt, bez arhitektonskih elemenata, popločenja i crnogorice*. To je bio jednostavan vrt bez boravišnih pretenzija i isključivo uzgojne funkcije. Radi lakšega pristupa obično je smješten neposredno uz kuću i ispred ulaza. Vrlo je rijetko bio iza kuće ili na rubu parcele. Uvijek je bio ograđivan jednostavnom drvenom ogradom bez suvišnih dekoracija. Unutar ograde prostor je bio ispunjen raznolikim ljekovitim, začinskim i povrtnim biljem uz koje su bile trajnice i voćke. Osim utilitarne, njegova je uloga bila oplemeniti i ukrasiti neposredan prostor kuće (Guest 1991). Taj je skroman i bojom bogat vrt imao velikog utjecaja na oblikovanje vrta u 19. stoljeću, čiji se utjecaj proširio i izvan granica i postao uzor uređenja mnogih vrtova i u gradu i na selu (Duthie 1991). Tome je znatno pogodovala i promjena životnih navika seoskog stanovništva, kada se na seoskom imanju s vremenom sve više napuštaju tradicionalne gospodarske funkcije. Kuća s vrtom tada sve više poprima gradska obilježja, koja je otuđuju od izravnog ruralnog okoliša (Ivanšek 1988:95).

Danas, obilježje seoskih vrtova čine tradicijski detalji kao što su ograde, pleteni ili drveni plotovi, ogradna vrata, staze, vodene površine, ukrasne posude i vrtni namještaj, a po uzoru na *cottage* u sklopu posjeda uz povrtnjak dominiraju brojne velike i male skupine cvjetnih vrsta.

INDIVIDUALNA JEDNOOBITELJSKA SAMOSTOJEĆA KUĆA S VRTOM U 20. STOLJEĆU

OSNOVA KUĆE

Poslije prvog svjetskog rata u periodu ekonomskih i socijalnih previranja dolazi do promjena u tradicionalnom načinu života. Grade se nove kuće na istom posjedu što uvjetuje smanjenje parcele i razbijanje posjeda. Kuća sve snažnije pokazuje odraz socijalnog i društvenog statusa te ponos njihova vlasnika. Dvadesetih godina 19. st. na sjevernim obroncima Zagrebačke gore imućni građani i manjim dijelom aristokracija pod utjecajem ideala o povratku prirodi grade ljetnikovce, *ville*, a u gradu se javljaju prve *cottage*-čtvrsti (Dobronić 1983). To su bile uglavnom, manje voluminozne, simetrične ili asimetrične kuće. Smještane na manjim parcelama, bilo u gradu bilo na njegovu rubu. U težnji za pružanjem pitoresknog ugođaja, u to je vrijeme kuća dominirala

Slika 3 : Socijalne i društvene promjene na selu izražene su strukturnim promjenama kako na kući tako i u vrtu. Kuća se proširenjem distancira od vanjskog prostora i naglašava urbanim elementima poput balkona, dok se u predvrtu pojavljuju brojne bojom raznolike cvjetne vrste.

Slika 4: Mnogi primjeri ovakve izgradnje koji zauzimaju kvalitetne dijelove krajobraza promašeni su jer se kuća uzdiže u zrak i zanemaruje boravišni potencijal prostora.

osobnošću i slikovitošću. Boravišni su se prostori kuće nalazili u njezinu prizemlju, ali su gotovo uvijek bili uzdignuti i odvojeni od ravnine vrta (Laslo 1984; Benevolo 1990). Devetnaesto je stoljeće proteklo u znaku eklekticizma i u mnogočemu, oponašanja pojedinačnih oblika prethodnih epoha, poticanog razvojem građanskog sloja i građanske kuće.

Dvadeseto stoljeće je općenito bilo prekretnica u razvoju individualne kuće. U to je vrijeme bila značajna i zamjetna tendencija obnove koncepcija starovječne gradnje novim oblicima. Kuća se u tijeku tih nastojanja većinom razvila u voluminozni i gotovo monumentalistički i uzdignuti oblik, koji je kontrastno odudarao od svoje okolice. Nove su tehnologije i materijali omogućili napredak u funkcionalističkom pristupu moderne arhitekture, koja je, osim strukturne ekonomičnosti i funkcionalne naglašenosti, razvila osebujnu i jednostavnu kompoziciju građevine (Gropius 1984; Frampton 1996:123-130.).

U takvom duhu, poslije drugog svjetskog rata, a naročito poslije 1970. godine bila je pojačana migracija stanovništva u gradove, čime se znatno promijenio njihov način života. Jedan je dio stanovništva u nastojanju da riješi svoje stambeno pitanje izlaz pronašao u individualnoj izgradnji jednoobiteljskih kuća na malim parcelama. Tako je nastala malograđanska kuća. Njena vanjska značajka je tipološka neopredijeljenost, raznolikost građevinskog industrijskog materijala, slaba arhitektonska vrijednost i znatna vertikalna uzdignutost. Takva samostojeća jednoobiteljska kuća na parceli stoji slobodno, u odmaku od njenih granica, a pristup kući je omogućen sa svih strana. Ta je pozicija dovela do otvaranja prozora na sve četiri strane omogućavajući izravne poglede na okolne parcele čime se gubi intima boravišnog prostora u vrtu, a time njegova neposredna korištenost. Boravišna etaža je izmaknuta za cijeli kat od postojećeg tla. Odvojeni doticaj sa vrtom nadomještaju balkoni, lođe dnevnih soba ili blagovaona, a u najboljem slučaju terase s kojih se nizom stuba silazi u vrt. Prema okolini djeluje impresivno i ne zadovoljavaju je samo atributi veličine i dekorativnosti već naglašeno odstupanje od okoline. Što proizlazi iz novonastale društvene filozofije da je plemenito živjeti i boraviti što dalje od tla, od primitivnog i tradicionalnog doticaja s vrtom.

Ovakva se situacija povratkom stanovništva u rodni kraj, obnovom svojih starih i tradicionalnih ili gradnjom novih kuća preslikala u ruralne sredine. B. Morsan se posebno kritički osvrće na takvu arhitekturu za koju kaže da kuća *postaje ilustracija i poruka s narativnim karakterom, a po obliku je to kutija s trokrilnim prozorima i balkonima koji ničem ne služe, pokrivena primitivnim oblicima dvostrešnih krovova, kakovi se grade na barakama* (Morsan 1993:141).

Slika 5: Vrtovi prigradskih kuća su najčešće funkcionalno nedefinirani i uzrokovani niskim stupnjem kulture stanovanja te određenim naslijeđenim navikama.

Slika 6 : Tipična kuća naše sutrašnjice. Introvertirana i bez povezanosti s okolinom. Posljedica toga je vrt u funkciji lijepa okvira s brojnim ukrasnim raslinjem, koji je istovremeno i odraz vlasnikova ukusa i njegova odnosa s prirodom.

OSNOVA VRTA

U organizaciji vrtnog prostora tijekom 20. st. na oblik i koncept vrta najviše su utjecali tip i stil građevine uz sveopći moderni kulturni pokret. Ogrin navodi postojanje triju sljedova u konceptu vrta u kojima je arhitektura dominantna konstanta, a prostor oko nje promjenljiv. Jedan je tok koji je *u potpunosti slijedio analogiju cjelokupnog geometrijskog oblikovanja. Drugi je bio organskog značaja potpuno kontrastan građevini. I treći u kojem je vrt organiziran na organskoj osnovi iz sporadično razmještenog biljnog materijala* (Ogrin 1986:96). Imbert smatra da su *oblici modernog vrta oscilirali između dvaju ekstrema: izrazito dekorativnog i drugog jedva prepoznatljivog* (Imbert 1993:ix).

U duhu eklekticizma i u izrazitim manirama romantizma ogledao se vrt na prelasku stoljeća. Iako sastavni dio građevine, bio je to funkcionalno neovisan prostor, urešen raznolikim sjenicama, ukrasnim vazama, vodenim motivima, brojnim cvjetnjacima i raznobojnim egzotama.

Od početka stoljeća do godine 1930. vrt se oslikavao u geometriji i kubističkoj estetici priznatoj kao dekorativni ili *fine art* period. Autori su tražili novi izraz u raznolikim oblicima i novim materijalima, prema ideji o vrtu i prirodi u obliku simbola. Osnivani na apstraktnoj geometrijskoj strukturi, vrtovi su estetski i arhitektonski perfekcionistički dotjerivani. Ti su arhitektonski vrtovi slijedili više umjetnička i arhitektonska pravila nego uporabu i potrebe biljnog materijala. Oni su stoga bili više slikoviti ukrasni produžetak arhitekture u negaciji prirode nego što su osiguravali ugođaj boravaka u njima. Interijer i eksterijer bile su dvije zasebne cjeline približene njihovim ukrasnim karakteristikama tamo gdje su prevladavali popločenje, mozaik i šljunčane plohe. To su većinom bili manji i u cijelosti ograđivani vrtovi.

Nasuprot ovim ekspresionistički strukturiranim vrtovima, čija je zadaća bila istaknuti i uzdignuti vrijednost kuće, Le Courbusierov pristup je preferirao vrt bez umjetnički oblikovnih komponenata. Kuća je bila u centralnoj poziciji i funkcionalno je odvajala prednji i stražnji vrt. Terasa na prvom katu spajala se s vrtom preko stubišta sa strane kuće i bila je jedini kontakt između kuće i vrta. Vrt je bio većinom prazan, u obliku tratine s pojedinačnim biljem i izrazito naglašenim ulaznim pristupom u kuću. Jedan je vrt bio na krovu, topao, čist i boravišni, a drugi pri zemlji, vlažan, taman, nezdrav i prazan, u izrazitoj funkciji kontrastnog isticanja kuće (Curtis 1986; Imbert 1993).

Tipična današnja jednoobitajska samostojeća kuća kod nas (novokomponiranog regionalnog stila kako je naziva Morsan 1993) introvertirana je i bez doticaja sa svojom okolinom. Njezin je vrt pomno ograđen raznolikim prenaplašenim providnim ogradama od betona ili klesanog kamena s metalnim

rešetkama, ulazima i kolnim pristupima. Vrt je vizualno izložen, nedefiniran, unutar njega se nalaze garaže i obrtničke radionice. Za funkciju predvrta je značajan ukrasni efekt, boravišni dio vrta ili ne postoji ili je udaljen od boravišnog dijela kuće. Takav vrt predstavlja okvir za uzgoj raznolikog ukrasnog i sporadično sađenog parkovnog bilja i odraz je želja i ukusa njihovih vlasnika.

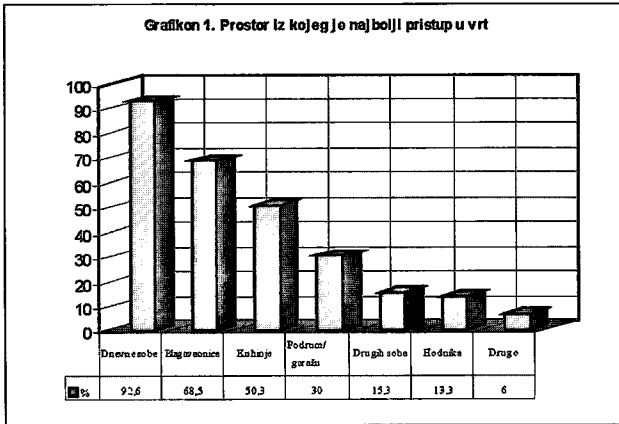
U novije vrijeme "primjećuje" se tendencija da se ograđeno i uređeno dvorište pretvori u prošireni prostor privatne sfere stana. Cjelinu vrta tada čine: organizacija boravka pri tlu s izravnim izlazom na popločanu terasu, jednostavna pergola ili pojedinačno soliterno drvo, biljni materijal koji okružuje i odvaja prostor boravka od ostalih prostora, te cjelokupna vizualna zaštita visokom neprovidnom ogradom.

REZULTATI ANKETE I RASPRAVA

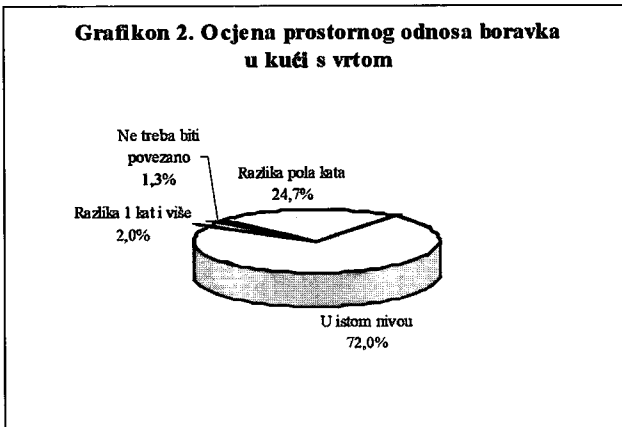
Anketom su istraženi stavovi ispitanika u odnosu na kuću (željena katnost, orijentacija i položaj boravišnog prostora unutar kuće, te njegova povezanost s vrtom, kao i vrsta prijelaza i izlaza u vrt; i vrt (s obzirom na funkciju, zasebnost, sigurnost i strukturne elemente koji određuju boravišnu kvalitetu vrta).

Gotovo većina ispitanika smatra da bi boravišni prostor u kući trebao biti orijentiran prema vrtu (98%), na cestu odnosu na cestu 0.7% i drugdje 0.7%., i po mogućnosti *u neposrednoj ravnini s vrtom* (72 %). Iz kuće u vrt trebao bi se omogućiti pristup ponajprije *iz dnevne sobe, blagovaonice i možda iz kuhinje* (Grafikon 1). Ovi rezultati upućuju na visoku svijest ispitanika naspram kvalitete boravka u vanjskome prostoru, koja se može ostvariti samo u takvom obliku povezanosti. To je potvrđeno i izjavama ispitanika da je boravišna povezanost najbolja kada se odvija *u istoj ravnini s vrtom* (72%), ili samo *s razlikom od pola kata* (24.7%) (Grafikon 2). Vrt bi, po ocjeni ispitanika, u osnovi trebao služiti kao *prošireni dnevni boravak kuće i biti prostor boravka na otvorenom* (87.3%) (Grafikon 3). Time su zapravo bili potvrđeni rezultati iz prethodnih pitanja, koji su se odnosili na međusobnu povezanost kuće s vrtom. Vrt koji predstavlja *ukras kuće* ili se u njemu odvijaju neke *druge djelatnosti* u ovom se istraživanju pokazao kao nevažna kategorija.

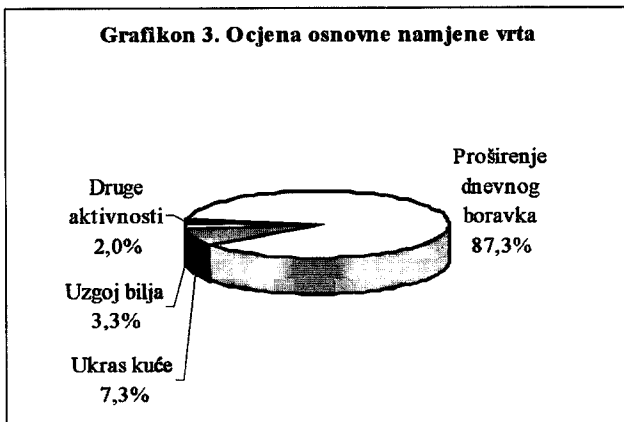
Križanjem gore navedenih varijabli o namjeni vrta s varijablama o trenutačnome stanovanju ispitanika, u ovom se istraživanju pokazalo da stanovnici samostojeće kuće, za razliku od ispitanika iz ostalih tipova stanovanja daju nešto veću prednost ukrasnom karakteru vrta uz mogućnosti vrtlarenja, te odvijanju nekih drugih aktivnosti u njemu. Takvi su rezultati dobiveni na osnovi njihovih trenutačnih spoznaja o vrtu, odnosno običaja i njegovoj uporabi, no isto tako i na

Grafikon 1

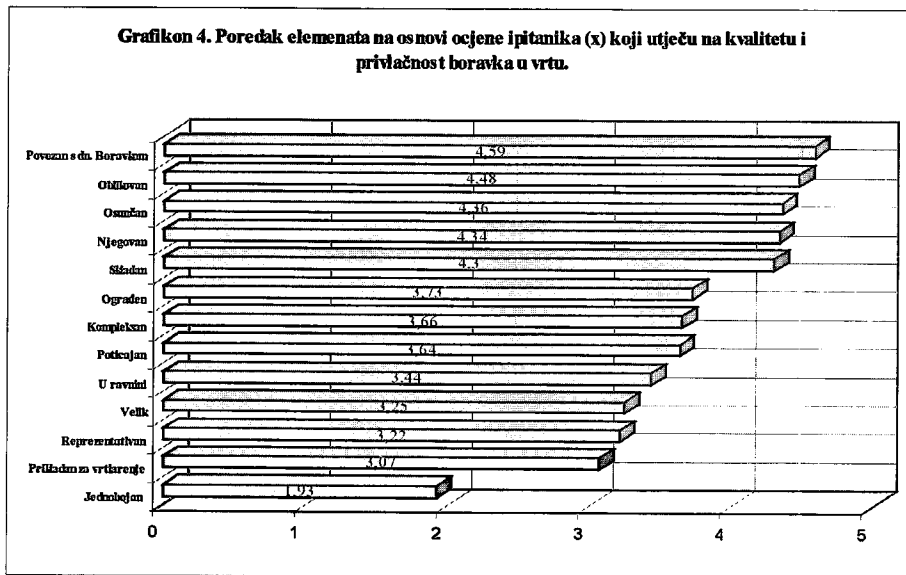

Grafikon 2

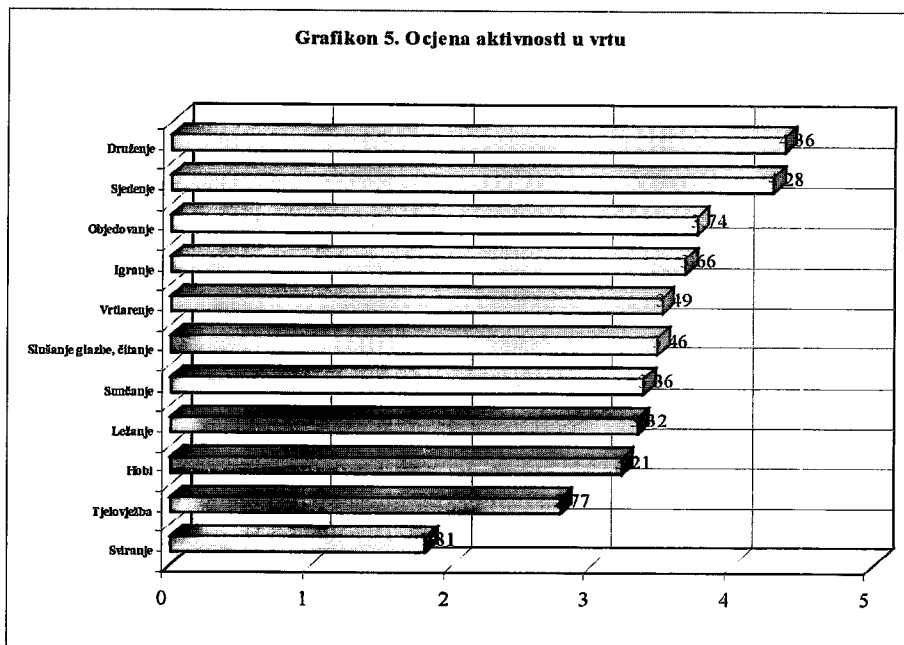

Grafikon 3

Grafikon 4

Grafikon 5

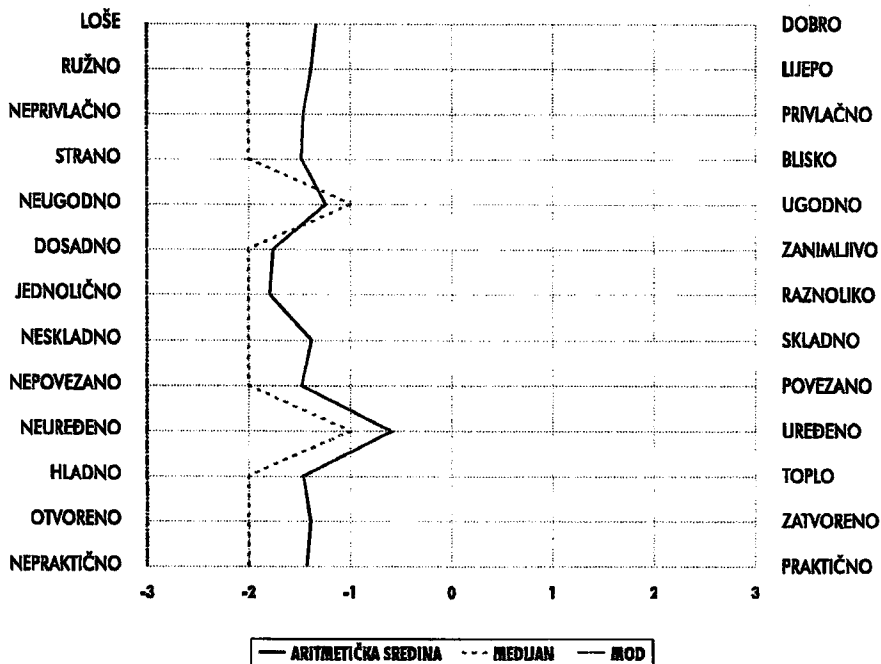
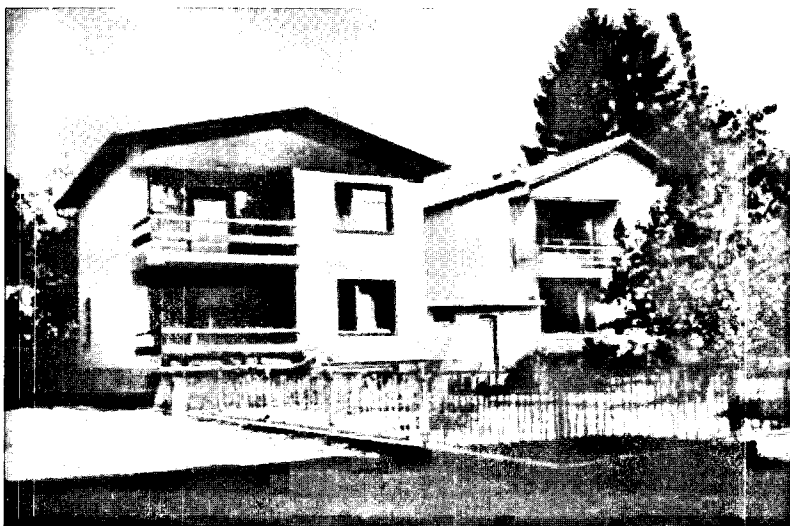

osnovi slabe korespondencije objekta s njegovim neposrednim okolišem. Gotovo su istu prednost tim istim kvalitetama vrta dali i iznadprosječno situirani ispitanici. To se može povezati s podsvjesnom željom ispitanika da istaknu svoj položaj u društvu. Ti su isti ispitanici u odnosu na druge dali veću prednost odvojenom i uzdignutom boravku u kući. Povežemo li te dvije konstatacije, može se reći da je boravišna odvojenost uzrok zbog kojega vrt za njih predstavlja ukras kuće. Kada vrt nije boravišno uporabljen, u njemu prevladavaju sve ostale funkcije i vrt u osnovi ima neku drugu, manje važnu i opravdanu vrijednost.

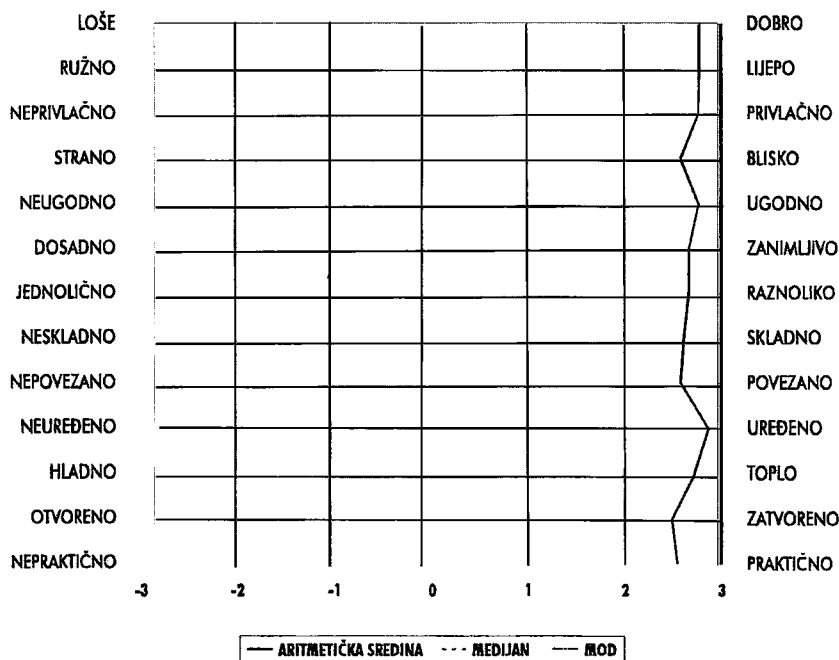
Na ugodan boravak u vanjskom prostoru, osim navedenih kvaliteta, utječu vizualna zaklonjenost i zatvorenost vrta. S obzirom na to ispitanici su se u većini slučajeva opredijelili za *zatvoren i jasno odvojen vrt* od javnog prostora. Pri tome su prednost dali *djelomično providnoj ogradi*. Kao najpogodniji materijal za ograđivanje većina ispitanika vidi *živicu* (78.5%). To se može tumačiti sadašnjim navikama i spoznajama ispitanika o načinu ograđivanja vrtova. Taj im je oblik ograde više poznat i zato prihvatljiviji od drugih mogućnosti, koje nisu imali prilike upoznati.

Kvaliteta i privlačnost boravka u vrtu ocjenjivane su na osnovi ljestvice trinaest različitih elemenata prosudbe (Grafikon 4). Ispitanici su dobro ocijenili koji elementi utječu na kvalitetu boravka u vrtu i pri tome dali prednost *prostornoj i izravnoj povezanosti s dnevnim boravkom u kući*. Osim povezanosti, vrlo je važno da je vrt isto tako *skladno ureden*. *Vrtlarenje, zastupljenost ukrasnog bilja te velik vrt* manje su važni elementi koji pridonose kvaliteti boravka u vrtu. I. Wirth isto tako tvrdi da za karakter vrta i boravak u njemu nisu od presudne važnosti biljke koje se u njemu nalaze, već je glavni faktor odnos vanjskog i unutrašnjeg boravišnog prostora i njihova međusobna isprepletenost bez nepotrebnih barijera (Wirth 2001:42).

Od ponuđenog izbora djelatnosti u vrtu, ispitanici su se morali opredijeliti prema aktivnostima koje po njihovu mišljenju imaju najvažniju ulogu u vrtu. Rezultati su pokazali (Grafikon 5) da je *druženje u vrtu* po važnosti i ocjeni ispitanika na prvome mjestu ($x=4.36$). Budući da uz tu aktivnost ide *sjedenje*, ono je svrstano odmah iza vodeće aktivnosti ($x=4.28$). Treće mjesto u rangui jest prednost *objedovanja u vrtu* ($x=3.47$), nakon nje je mogućnost *igre u vrtu* ($x=3.66$). Tek na petom mjestu nalazi se *vrtlarenje* ($x=3.49$), na šestom je *slušanje glazbe i čitanje* ($x=3.46$), na sedmom je mjestu *sunčanje* ($x=3.36$), *ležanje* je na osmome mjestu ($x=3.32$), a iza toga je *hobi* ($x=3.21$). Mogućnost *tjelovježbe* na pretposljednem je mjestu ($x=2.77$), a kao posljednja aktivnost koja bi se trebala odvijati u vrtu navedeno je *sviranje* ($x=1.81$). Od ponuđenog izbora djelatnosti u vrtu pokazalo se da su *druženje, sjedenje i objedovanje* tri

Profil 1: Boravišni prostor u kući nalazi se u visokom prizemlju.

Profil 7: Na ovoj se fotografiji mogu naći svi elementi prostornog reda koji čine neki prostor više ili manje prihvatljivim. Pogledom ona ostavlja dojam jedne harmonično uređene cjeline koja u potpunosti odgovara boravišnoj kvaliteti vrtnog prostora.

najznačajnije aktivnosti u vrtu. Na osnovi nekih ranijih promatranja i uvriježenih dojmova očekivalo se da će to biti *vrtlarenje i uzgoj ukrasnog bilja*.

Ispitanici su na osnovi osam fotografija ocjenjivali raznolike situacije koje su proizlazile iz drukčijeg odnosa kuće s vrtom. Svaka je fotografija svojevrsan primjer na kojoj su bolje ili lošije prikazane značajke boravišne kvalitete vrtinoga prostora. Isti ili slični strukturni elementi su u raznolikim situacijama oblikovale drukčije prostorne vrijednosti koje su djelovale tako da su ih ispitanici različito percipirali i ocjenjivali. Ocjene su donesene na osnovi estetske prosudbe tih situacija u kojima su vrednovani: povezanost boravišnog prostora u kući i u vrtu, sklad, tekstura, red, prepoznatljivost, zatvorenost, složenost.

Najboljom se pokazala u cijelosti fotografija uz profil 7 ($x = 2.7$) a najlošijom fotografija uz profil 1 ($x = -1.5$). Ta je situacija ocijenjena najlošijom i zato što je izostala bilo kakva prepoznatljiva prostorna artikulacija. Može se reći da su tu, osim nedostatka povezanosti boravka u kući s vrtom i potpune vizualne izloženosti, izostali ostali strukturni elementi koji odražavaju neke prostorne i oblikovne vrijednosti. Mod je pokazao da je u nizu pridjeva najviše dominirala potpuno negativna frekvencija rezultata.

Nasuprot njoj prostorni prikaz vrta pokazao se optimalnim jer sadrži sve oblikovne vrijednosti (na fotografiji, profil 7). To su neposredna povezanost dnevnog boravka i vrta istom ravninom, djelomična zaklonjenost toga prijelaza nadstrešnicom, popločana terasa uz kuću, kompleksna raščlanjenost prostora, osunčanost i sjena, dubina percepcije kroz plohu travnjaka i potpuna vizualna zatvorenost sa svih strana. Tu se medijan i mod preklapaju u frekvencijama najviših vrijednosti. Križanjem varijabli statistički se značajna razlika pokazala jedino s obzirom na spol, pri čemu toj situaciji veću prednost daju žene.

ZAKLJUČAK

Konstruktivski i arhitektonski, seoska se kuća prilagođavala regionalnim, klimatskim i geomorfološkim uvjetima. U kontinentalnom području prepoznaju se uglavnom niske prizemne, okolišu prilagođene kuće, kojih je ravnina boravka u kući s vrtom proizašla iz svakodnevnih proizvodnih djelatnosti. Kuća je prostor za stanovanje, a vrt je skoro u cijelosti prostor proizvodne namjene. Stoga se njegove strukturne cjeline prepoznaju u obliku voćnjaka, pašnjaka, travnjaka, povrtnjaka i sl. U građi tradicionalne sredozemne kuće zamjećuje se strukturna povezanost kuće s vrtom, nastala na osnovi proširenja stambenih funkcija u vanjski prostor. Mogućnost boravka u vrtu proizlazi iz povoljnih klimatskih prilika na Mediteranu. Ambijent boravka upotpunjen je strukturama, kao što su terasa, popločenje, odrina, ogradni zid, drvo. One zimi osiguravaju

sunce i zaštitu od vjetra, a ljeti omogućuju ugodan boravak u sjeni. Proširene vizure, bolje hlađenje strujanjem zraka na povišenu položaju, te boravku prilagođene vrtno strukture bili su razlog zbog kojeg se boravišna ravnina uzdigla u zrak i zbog koje i nije bilo potrebe da se razvija u razini tla.

Novi su materijali u 20. st. omogućili jednostavniji i funkcionalniji pristup gradnji. Ukinuta je nosiva i pregradna funkcija zidova, zbog čega kuća postaje funkcionalno krajnje čista, jednostavna i transparentno asimetrična tlocrta. Pojavljuje se oblik kuće koji je uzdignut, i koji, svojom monumentalnošću, odudara i odstupa od neposredna okoliša. Cjelokupni je životni i boravišni prostor tih zdanja odvojen od tla nekim drugim sadržajima. Kuća i vrt dvije su odvojene cjeline. Kuće su povezane s vrtom ili na osnovi arhitektonski oblikovane kreacije vrta, preslikavanjem fasade kuće, ili pak njihovim kontrastnim odstupanjem, prazninom i nedostatkom bilo kakva estetskog oblikovanja vrta. Oba su načina uređenja vrta u isključivoj funkciji ili obilježavanja arhitekture i statusnog simbola ili jednostavno odraz njihova vlasnika. Izostanak boravišne povezanosti unutrašnjeg i vanjskog prostora pri tlu uvjetovao je potpuno pomanjkanje boravišnih struktura u vrtinom prostoru.

Rezultati istraživanja o razmatranim parametrima boravišne kvalitete, pokazali su sasvim drugačije rezultate. Ispitanici prednost daju prilagođenom objektu topografiji terena, fizičkoj povezanost dvaju boravišnih prostora istom ravninom u razini s vrtom, zatim potpuno otvorenom prizemlju prema vrtnoj strani, čime se omogućava dispozicija za organizaciju boravka u zajedništvu s unutrašnjim i vanjskim (vrtnim) prostorom. Jednako tako smatraju dobro osmišljen plan i kuće i vrta koji osigurava vizualnu izolaciju boravišnog prostora, u svrhu njegove potpune intimnosti. Preferiraju skladnu, konceptualno i percepcijski dobru osnovu vrta, prilagođenu objektu i njegovom neposrednom okolišu.

LITERATURA

ALAUPOVIĆ-GJELDUM, D. (1993): Tradicijsko graditeljstvo sela Ričica kod Imotskog. *Studia ethnologica Croatica*, Vol.5:117-140, Zagreb.

ANIČIĆ, B. (1991): Residential potential and the structure of a garden in building an individual house. *Agriculturae conspectus scientificus*, Vol. 56:307-318, No.3-4.

ANIČIĆ, B. (1996): Privacy in Individual Garden as a Residential Quality. History and contemporary aspects towards the new comprehension of gardens. *Proceedings - N.1., The 33rd International Federation of Landscape Architects World Congress, Paradise on Earth, The Gardens of the XXI Century*, Florence 12.-15. Septembra, 255-262.

- ANIČIĆ, B. (1999): Assesment of Garden Dwelling Potential Applaying the Method of Semantic Differential. *Agricilturae conspectus scientificus*, Thematic issue: Landscape Architecture, Vol. 64:243-253, No.4.
- BENEVOLO, L. (1990): *Die Geschichte der Stadt*. Campus Verlag GmbH, Frankfurt/ New York.
- CROWE, S. (1994): *Garden Design*. Garden Art Press, Woodbridge.
- CURTIS, W.J.R. (1986): *Le Corbusier: Ideas and Forms*. Rizzoli, New York.
- ČALDAROVIĆ, O. i sur (1975): *Društveni aspekti individualne stambene izgradnje u Zagrebu*. Centar za sociologiju sela, grada i prostora, Zagreb.
- ČALDAROVIĆ, O. (1989): *Individualna stambena izgradnja. Društveni aspekti povezanosti Zagreba i okolnih područja*. Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 107-117.
- ČALDAROVIĆ, O. i sur. (1982): *Tipologija individualne stambene izgradnje u pobežju Medvednice (Zagreb)*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- DOBRONIĆ, L. (1983): *Zagrebački ljetnikovci druge polovine 19. stoljeća*. Zbirka Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova, Zagreb, str. 256-268.
- DUTHIE, R. (1991): Cottage garden. U: *The Oxford Companion to Gardens*, (Ur. Jellicoe G. and S., Goode P., Lancaster M.), Oxford University Press, Oxford, New York, p. 128-129.
- ECKBO, G. (1956): *The Art of Home Landscaping*. F.W. Dodge Corporation, New York.
- FREUDENREICH, A. (1972): *Kako narod gradi na području Hrvatske*. Republički Zavod za Zaštitu spomenika kulture, Zagreb.
- FRAMPTON, K. (1996): *Modern architecture a critical history*. Thames and Hudson, London.
- GROPIUS, W. (1984): *The New Architecture and the Bauhaus*. The M.I.T. Press, Massachusetts Institute of Technology Cambrige, Massachusetts.
- GUEST, S. (1991): Cottage garden. U: *The Garden a Celebration*, (Ur. Loxton H.), Barons Educational Inc., New York, London, str. 232-235.
- HANNEBAUM, L. (1990): *Landscape Design. A Practical Approach*. Prentice Hall, New Jersey.
- HORTON, A., L. Cotton (1988): *All About Landscaping*. Crocer C. (ur.): Ortho Books, Chevron Chemical Company, San Ramon.
- HURRLEIN, B. (1985): The renaissance of cootage gardens. *Garten&Landschaft* 10:23-28, München.
- IMBERT, D. (1993): *The Modernist Garden in France*. Yale University Press, New Haven and London.

- IVANŠEK, F. (1988): *Enodružinska hiša. Od prostostojeće hiše k nizki zgoščeni zazidavi*. Ambient, Ljubljana.
- KAPLAN, R. (1992): The psychological benefits of nearby nature. U: (Relf D. ur.) *The role of horticulture in human well-being and social development*, A national symposium, Timber Press, Portland, Oregon, str. 120-128.
- KINDT, O. (1961): *Einfamilien-reihenäuse*. Karl Krämer Verlag, Stuttgart.
- KNEŽEVIĆ, G. i I. Kordić (1987): *Stambene i javne zgrade*. Tehnička knjiga, Zagreb.
- LASLO, A. (1983-84): Aladar Baranyai i građanski ideal. Individualno stanovanje. *Arhitektura*, br. 186-187-188:64-73, Zagreb.
- MORROW, B.H. (1987): *A Dictionary of Landscape Architecture*. University of New Mexico Press.
- MORSAN, B. (1993): Regionalizam kao novokomponirani izraz u arhitekturi. *Studia etnologica Croatica*, Vol.5:141-150, Zagreb.
- OGRIN, D. (1970): Vrt ali bivanje na prostem. *Naš vrt*, br. 2:33-38 Ljubljana.
- OGRIN, D. i sur. (1986): *Krajinska in arhitekturna ishodišča v oblikovanju enodružinske zazidave I*. Katedra za krajinsko arhitekturo, VTO za Agronomijo, BF, Ljubljana.
- OGRIN, D. (1993): I vrt je stanovanje. *Arhitektura*, br. 186-187-188:42-46, Zagreb.
- PETERSON, G. (1967): Measuring Visual Preferences of Residential Neighborhoods. *Ekistics*, 23:169-173.
- RELF, D. (1992): Human Issues in Horticulture. *Hort Technology*, 2, 2:159-171.
- TAYLOR, M. K. (1990): The healthy gardener. *Flower&Garden*, Mar./Apr.:46-47.
- URLICH, R. S., R. F. Simons (1986): Recovery from stress during exposure to everyday outdoor environment. U: (Wineman J. i sur. ur.): *The costs of not knowing*, Proc. 17th Annu. Conf. Environ. Design Res. Assn., Washington, D.C., str. 255-267.
- VINŠČAK, T. (1999): Iz tradicijske baštine središnje Istre. *Studia etnologica Croatica*, Vol.10:75-88, Zagreb.
- WIRTH P. (2001): Wohnen im Garten. *Gartenpraxis*, Nr.6:42-47.
- ŽIVKOVIĆ, Z., (1992): *Hrvatsko narodno graditeljstvo*. Svezak II, Južna Hrvatska, Zavod za Zaštitu spomenika kulture, Ministarstvo prosvjete, kulture i športa R.H., Zagreb.
- ŽIVKOVIĆ, Z. (1993): *Hrvatsko narodno graditeljstvo*. Svezak III, Središnja Hrvatska, Zavod za Zaštitu spomenika kulture, Ministarstvo prosvjete, kulture i športa R.H., Zagreb.

COMPARISON BETWEEN TRADITIONAL AND MODERN HOUSING
IN SINGLE - FAMILY DWELLINGS
BASED ON RELATIONSHIP HOUSE — GARDEN

Summary

Increasing changes of economy and dwelling habits are more and more reflected also in the relationship between the house and the garden, as well in towns as in the countryside. Single-family house both in town and in the country is nowadays characterised by a high level of structural and social alienation from its immediate environment. On the one hand, these changes generate gradual disappearance of the traditional countryside house which largely contributes to the loss of identity as well as of diversity of rural settlements and to the diminished residential quality of urban houses on the other.

This paper is based on a study that has explored structure and relationships in organisation of the single-family house. In particular, an effort was made to find out how structural differences influence the dwelling quality of the garden space. At the same time a research in public opinion was carried out to reveal societal preferences in this area. The responses in questionnaires have shown that people's ideas and actual practice are essentially different. Theoretically, the respondents prefer physical integration of the house with the garden which would presuppose that interior of the house and the garden were built at the same level. However, investigations in housing areas have shown an opposite picture. In most cases, the living room is situated in the second floor thus making the living space in the house physically separated from the garden. Consequently, the connection between these two realms is blocked which usually results in an absence of residential use of the garden.